

Is de hemel net zo fijn als de Efteling?

Kinderen denken na over wat er na de dood gebeurt en stellen er indringende vragen over.

Kun je nog even denken als je lichaam al dood is?

Welk lichaamsdeel is het eerste dood?

Hoe gaat je ziel naar God en wanneer?

RIET FIDDELAERS-JASPERS

Vanaf het eerste moment dat een kind op aarde komt, is er contact, in eerste instantie met de moeder. Al gauw zijn er vormen van contact met anderen. Dat zorgt ervoor dat een kind zich gaat hechten. Hechten heeft een keerzijde: op enig moment is er sprake van loslaten, er moet afscheid worden genomen. Dat zijn 'kleine' vormen van afscheid zoals mama die de kamer uitgaat, de knuffel die je vergeet bij oma of de eerste dag op de basisschool als je alleen moet achterblijven in een vreemde omgeving.

Maar het kan ook een afscheid zijn door de dood. Als kinderen houden van de mensen om hen heen, zullen ze rouwen wanneer een van hen overlijdt. Ze reageren sterk emotioneel op een dergelijk ingrijpend verlies. Door huilen, boosheid, vastklampen, maar ook door zich terug te trekken, uit contact te gaan of zich eenzaam te voelen. Rouwen is in feite een gezonde reactie op een ingrijpende situatie. Het bestaat uit een combinatie van vele gevoelens en gedragingen waarmee het kind poogt zich aan te passen aan de

veranderde situatie. Door te rouwen gaat het kind het verlies onder ogen zien en er betekenis aan geven.

HEEL VEEL VRAGEN

Wanneer kinderen geconfronteerd worden met een overlijden stellen ze vele vragen. Informatieve en

praktische vragen, vragen rondom hun gevoelens maar ook zingevingsvragen. Ze proberen betekenis te geven aan wat hen overkomen is en filosoferen over leven en dood.

- Waar ga je naartoe als je dood bent?
- Waar blijven je gedachten?
- Ben je ook ergens als je nog niet geboren bent?

- Als je dood bent, kom je dan de andere mensen weer tegen die al dood zijn?
- Wat gebeurt er op de wereld wanneer niemand meer dood zou gaan?
- Kun je nog praten met iemand die dood is, bijvoorbeeld in gedachten of dromen?
- Kan iemand die dood is weer terugkomen op aarde?
- Wie zorgt er voor je als je dood bent?

Die vragen kunnen een religieus karakter hebben, zeker als het kind opgegroeid is in een gezin waar religie een rol speelt. Maar het kunnen ook vragen zijn die losstaan van religie, maar wel gaan over zaken die het leven overstijgen.

DE HEMEL

Kinderen willen weten waar iemand die dood is naartoe gaat. Wanneer ze religieus zijn opgevoed, wordt over de hemel gesproken, maar ook veel kinderen die geen godsdienstige opvoeding kregen, praten over de hemel. De hemel is een vorm van geborgenheid, die ze vaak concreet vormgeven vanuit hun eigen belevingswereld. God en de engelen krijgen menselijke gedaantes.

Meestal situeren ze de hemel hoog in de lucht, boven de wolken. De hemel is voor hen een fijne plek waar de overledene het goed heeft en waar hij die dingen mag doen die hij graag doet. Kinderen creëren vrijwel altijd een kader om een concreet idee te hebben van waar iemand na zijn dood naartoe gaat. Naast de hemel spelen ook de sterren, de maan, de wolken of de regenboog soms een rol.

VRAGEN ALS UITGANGSPUNT VOOR GESPREK

Antwoorden op de vragen van kinderen is niet altijd mogelijk. Maar de vragen die kinderen stellen, vormen wel de uitgelezen aankno-

pingpunten om met hen in gesprek te gaan. Niet altijd door de antwoorden te geven, maar vaak juist door hen te stimuleren zoveel mogelijk vragen te stellen. Vragen als:

- Wat denk je dat er nog is?
- Wat geloof je dat er nog is?
- Wat zou je willen dat er nog is?

Al die vragen vormen een uitgangspunt om met kinderen van gedachten te wisselen over leven na de dood. Dat kan ook als je het zelf niet goed weet, of niet gelovig bent. Je kunt met kinderen praten en visies naast elkaar zetten, ongeacht of je dezelfde of verschillende denkbeelden hebt. Kinderen - en wijzelf - leren daarvan.

Bij het gelovig antwoorden op de vragen van lijden en dood worden de eigen vragen van de volwassene ook manifest. Dat maakt dat heel wat mensen voor de vraag weglopen of ze verdoezelen.

Voor kinderen onder de 5 jaar is de dood niet definitief. De dood is een vertrek en wie vertrekt, kan net zo goed dood zijn. De dood is dan ook niet zo erg. Tenzij ze natuurlijk sterk ingrijpt in de directe leefwereld van het kind, zoals wanneer een ouder sterft en zijn wereld door elkaar wordt geschud (dat geldt uiteraard voor alle leeftijden).

Tussen 5 en 9 is er soms verwarring tussen de dood en de dode. De dood is onzichtbaar, van doden weet men wel het bestaan. De dood is iets waaraan het kind zelf zal ontsnappen, het is iets voor anderen, vooral voor oude mensen.

Vanaf 9 jaar wordt het duidelijk dat de dood onvermijdelijk is. Dit valt samen met de eerste frustratie van de werkelijkheid waarmee men steeds meer zal moeten leren leven. Volwassenen ontdekken hierin hun eigen pijn en angst.

Bij het gelovig antwoorden op de vragen van lijden en dood worden de eigen vragen van de volwassene ook manifest. Dat maakt dat heel wat mensen voor de vraag weglopen of ze verdoezelen. Dat is echter geen goed standpunt. Wanneer een kind de vraag stelt naar lijden en dood moet je je eigen bestaan hierin betrekken. Een voorbeeld uit de praktijk: een kind vraagt aan zijn onderwijzer of dieren in de hemel komen. De onderwijzer antwoordt dat de bedoeling van de hemel is dat iedereen gelukkig is. 'Het zou kunnen dat dit met de dieren is maar misschien ook zonder. Je weet dat God goed is. Maar wat denk je er zelf over?' Het kind schakelt dan over op vader en moeder en zegt dat het denkt dat God nog liever is. De hemel is volgens het kind 'super'.

In dit voorbeeld laat de onderwijzer het kind de vraag zelf beantwoorden en hij geeft ruiterlijk toe dat hij zelf het antwoord niet weet. Hij richt de conversatie wel op God die het goede wil voor de mensen, waarop het kind hierover verder nadenkt. Verder brengt deze ook probleemloos het eigen geloof ter sprake.

Je kunt dus best 'jezelf' zijn als je met het kind over leven na de dood spreekt en het kind zelf zijn eigen gevoelens laten verwoorden.

(Johan Van der Vloet)